

Preek 2 Kronieken 5 heringebruikname orgel 190512
Jessa van der Vaart

'Het verlockt de mensen tot de gedachten van vleeschelijke lusten...!'

Aldus een dominee in de Gouden Eeuw over orgelmuziek.

Ik mag er dus van uitgaan dat u sinds het orgelspel van Matthias Havinga heel ergens anders bent met uw gedachten...

We kunnen het ons nauwelijks voorstellen nu wij als Oudekerkgemeente vandaag het gerestaureerde Vater-Müllerorgel zo feestelijk verwelkomen. Maar dit instrument stond lange tijd – met name in de reformatieperiode – in een kwaad daglicht.

Waarom? Het orgel was niet alleen van de kerk, maar van de stad en dus van iedereen. Orgels waren zelfs prestige-objecten voor steden: hoe mooier en beter het instrument, hoe machtiger en rijker de stad. De schoonheid en allure van het Vater-Müllerorgel onderstrepen het – evenals het wapen van Amsterdam dat daar trots bovenop prijkt.

Organisten waren in die tijd dus niet in dienst van de kerk, maar van de stad. Ze vervulden een belangrijke rol in het plaatselijke muziekleven. Behalve particuliere leerlingen begeleidden ze diverse groepen musici en overzagen om die reden het hele muzikale veld in al zijn diversiteit: van psalmmelodieën tot luchtige dansen tot studentikoze drinkliedjes.

U begrijpt: niet allemaal even stichtelijk.

De stedelijke magistraten lieten de orgels alle doordeweekse dagen bespelen. Zo gaf de beroemde Jan Pieterszoon Sweelinck, organist in deze stad, hier in de Oude Kerk regelmatig openbare concerten. Dat betekende dat in de kerken wekelijks al die verschillende muziekstijlen voorbij kwamen. Van Frans Bauer tot Bach zouden we vandaag zeggen. En dat was de streng gereformeerde predikanten een doorn in het oog.

Sommigen associeerden het orgel daarom met de duivel. Op de nationale synode in 1578 werd zelfs geëist dat orgels uit de kerken zouden verdwijnen. Zover kwam het gelukkig niet, maar orgelmuziek speelde lange tijd geen rol meer in gereformeerde erediensten. Pas in 1638 werd door de synode van Zuid Holland elke gemeente vrij verklaard in het gebruik van het orgel. Maar... welke rol moest dat dan krijgen in de eredienst na zo lang zwijgen?

Het was Constantijn Huygens, een van de grootste dichters van ons land, diplomaat en geleerde, die daar wel een idee over had. In 1641 schreef hij hoe het ongebeleide psalmgezag in de kerk eraan toeging: *'De toonen luyden dwars onder een, als gevogelte van verscheiden becken. De maten strijden, als putemmers, d' een dalende soo veel d' ander rijst. Daer wert om't eerste uytgekreten, als of 't een sake van overstemming waere.'*

Niet om aan te horen dus: een en al gekrijs. Het lukte de voorzangers steeds minder goed om het gezang van de grote aantallen kerkgangers in goede banen te leiden. De oplossing lag voor de hand: orgelbegeleiding bij de psalmen om zo het bedroevende peil van de samenzang te verbeteren.

Met zijn pleidooi om het orgel in kerkdiensten terug te brengen om het zingen van de gemeente te begeleiden heeft Constantijn Huygens een bijbelse snaar

geraakt. Ik zou willen zeggen – een beetje flauw misschien, maar dan toch: de snaar van de harp van koning David.

Het is namelijk deze David die ons er als eerste aan herinnert dat het bijbelse verhaal gedragen wordt door muziek. Want wat wordt er als eerste over die grote koning David verteld? Dat hij ongelooflijk mooi op zijn harp kon spelen. Dat deed hij zo goed dat hij – toen hij nog een herder was – naar het hof van koning Saul gehaald werd. Die werd namelijk regelmatig gekweld door een boze geest. Maar als David zijn instrument nam en speelde, dan week die geest van hem.

De grote koning van Israel was dus een musicus. En dat niet alleen, van hem wordt ook verteld dat hij psalmen schreef. Hij was musicus en dichter. Maar het wordt nog gekker. Over koning David wordt ook verteld dat hij dansend voor de ark met de tien woorden uit Jeruzalem binnenhuppelde. Terwijl zijn vrouw het met misprijzen aanzag uit het raam. Als een strenge gereformeerde dominee avant la lettre... die de luchtige, wereldlijke dansjes de kerk uit wil hebben. Omdat die daar niet horen.

Dat kunnen wij natuurlijk best met haar meevoelen. Want stel je voor dat onze koning dansend voor de gouden koets uit de Hofstand binnen zou huppelen.

Wie staat er dan nog met zijn oranje vlaggetje te zwaaien?

Want ook wij vinden dat dat niet is zoals het hoort: een koning als musicus, dichter en danser.

Maar in de traditie van de bijbelse verhalen, is dat nu juist waar het om gaat. Dat een koning zijn volk musicerend, dichtend en dansend voorgaat. De kern van dat boek gaat namelijk niet over hoe het hoort. Ook niet over wat er echt gebeurd is en of het wel waar is. Het gaat over wat we ons nauwelijks kunnen voorstellen, maar wel ons verlangen prikkelt. Een gedroomde werkelijkheid. Een visioen van een beloftevol land, waar dwingende goden en machten niet langer heersen. Een land waar liefde het hoogste- en laatste woord heeft. Waar mensen in al hun diversiteit in vrede samen-leven.

Bij die droom hoort dichterlijke taal, taal van de verbeelding. Taal die je tussen de regels, tussen de woorden door een ongedacht perspectief schetst. Taal die je voorstellingsvermogen uitdaagt, je meer laat zien dan je zelf mogelijk achtte. Die droom heeft poezie nodig en muziek: de vertolking in klank.

De Nederlandse theoloog en dichter Willem Barnard citeert in een van zijn laatste lezingen de bekende 'wijsgeer' Ollie B. Bommel. Die zegt: *'Dichters zijn lieden die woorden op een rijtje zetten. Daardoor krijgen die woorden een betekenis die ze eerst niet hadden en daardoor lijkt het veel mooier dan het is.'* Later zegt Barnard dat de 'b' van zijn achternaam er eigenlijk bij moet. Dan wordt het: *'daardoor krijgen die woorden een betekenis die ze eerst niet hadden en dan blijkt het veel mooier dan het is.'*

Zo is het met die bijbelse droom. Die komt tot ons in taal die je de ogen opent voor wat veel mooier blijkt dan je ooit had kunnen bedenken. Meestal ook veel mooier dan je kunt geloven.

En dan kom ik eindelijk bij Constantijn Huygens en zijn pleidooi om het orgel te gebruiken als begeleiding van de zang, want precies dat is de reden dat we zingen in de gemeente. Het mag dan soms lijken alsof 'kerkmensen' heel veel

geloven. En heel vroom zijn. Het tegendeel is waar. We zijn doorgewinterde twijfelaars. De wereld geeft ons daar alle reden toe. Daarom zingen we. We geloven niet wat we zingen, we zingen om het even – op dat moment – te kunnen geloven. Die wonderlijke droom, dat visioen dat mooier blijkt dan het is, hier en nu in de harde werkelijkheid.

Zo gaat het vanaf het begin in het Godshuis, de tempel. We hoorden het in het verhaal dat net gelezen werd over de inwijding van de tempel. Die wordt gebouwd door de zoon van koning David: Salomo.

Ook van hem wordt verteld dat hij dichtte. Nota bene het Hooglied, een serie erotische liefdesliedjes die de strenge predikanten uit de reformatietijd eigenlijk nog veel meer hadden moeten vrezen om hun ‘verlockingen’ dan orgelmuziek...

Als de tempel af is, organiseert Salomo een groot feest voor de inwijding. De priesters nemen de ark met de tien woorden - die David ooit dansend Jeruzalem in bracht – en dragen hem naar de tempel.

Als ze weer naar buiten komen, staan daar zangers klaar met harpen, cimbalen, lieren en ook nog eens 120 priesters met trompetten! En op het moment dat het geluid van de instrumenten klinkt, heffen de zangers de lofzang aan: ‘De Heer is goed, eeuwig duurt zijn trouw...’

Ze zingen het uit en zingen het zichzelf te binnen. Dat Hij goed is, die Ene. Omdat die zich niet als een godheid gedraagt, maar als partner in een verbond. Een die zich ontfemt over mensen en ze die droom blijft influisteren. ‘Ga! Ga uit en ga op weg naar dat land van belofte. Ik zal het je laten zien...’ Zo klinkt zijn stem, in zijn woord, steeds opnieuw – van generatie op generatie. Want eeuwig duurt zijn trouw. Hij zal het ons blijven influisteren, tot we daar zijn.

Daarom houdt de gemeente van Christus de lofzang gaande, in alle godshuizen, tot op de huidige dag. Omdat we dan, voor even, geloven wat we zingen en moed vatten om verder te gaan. Op weg naar wat mooier blijkt dan het is. We zingen het tegen de klippen op. Tegen de klippen van verdeeldheid, armoede, ongelijkheid, onverdraagzaamheid, verwoesting van zorgvuldig opgebouwde humane waarden. We zingen het tegen ons eigen verdriet in op de momenten dat alles wat ons dierbaar is verwoest wordt.

Dat is wat de gemeente van Christus zondag aan zondag doet. Temidden van ons begrensde bestaan, waarin wij tegen keiharde muren van feiten en onmogelijkheden aanlopen. Tegen alles wat is. Muren die we feitelijk nog niet met de grootste sloophamer ter wereld kapot kunnen slaan. Maar waar we wel al zingend de geestkracht van al die profeten, priesters, zangers, zangeressen, koningen - al die bijbelse dromers op los kunnen laten. In de hoop dat de tempel soms even vervuld wordt met de majesteit van de God van Israel, wiens trouw duurt in eeuwigheid. In de hoop dat op een dag de muren vallen.

Laten we daarom zingen en blijven zingen!